

І.Франко як дослідник творчості Т.Г.Шевченка

У статті здійснений аналіз дослідницької праці І.Франка, зокрема дисертації «Політична поезія Т.Шевченка 1844-1847», а також проведено дослідження поетичних особливостей творчості Т.Шевченка за працею І.Франка.

Ключові слова: поема, повість, політична поезія.

В статье проанализированы научные исследования И.Франка, а также проведено изучение поэтических особенностей творчества Т.Шевченка за работай И.Франка.

Ключевые слова: поэма, повесть, политическая поэзия.

In the article realizable analysis of research labour of I.Franka, in particular dissertations the "Political poetry of T.Shevchenka 1844-1847", and also undertaken a study of poetic features of work of after T.Shevchenka labour of I. Franka.

Key words: poem, story, political poetry.

Творча спадщина Т.Шевченка цікавила І.Франка усе його життя. Та ще більше Шевченкові твори цікавили його як дослідника. Це один із небагатьох випадків, коли один талановитий письменник вдивляється у творчу практику своїх колег як критик та літературознавець.

І. Франко мав намір глибоко проаналізувати Шевченкову творчість, зіставляючи її з літературним процесом того часу. Про ґрунтовність вивчення творчості Т. Шевченка свідчить і той факт, що 1888 р. І. Франко вирішив писати докторську дисертацію, у якій мав розглядати творчість геніального українського поета періоду «трьох літ». У листі до М.

Драгоманова від 22 лютого 1888 р. І. Франко писав: «Задумав я робити докторський екзамен з української літератури і на тему для дисертації вибрав Шевченків «Сон», а властиво: чим була в сучасній російській літературі і відки взялася політична поезія Шевченка». [8,с.144-172]

Згодом план набув більшої виразності. Зберігся короткий проспект дисертації «Політична поезія Шевченка 1844 -1847» :

1. Перегляд дотеперішніх студій над Шевченком.
2. Матеріали, які маємо для пізнання Шевченка в першій половині його діяльності.
3. Що виніс Шевченко з батьківського дому?
4. Шевченко-кріпак.
5. Шевченко-артист.
6. Поїздка на Україну.
7. «Сон», його розбір, план, думки провідні.
8. «Гус», «Кавказ» і «Посланіє».
9. Шевченко і Кирило-Мефодіївське братство[9;С.79].

Цей план свідчить про науковий підхід до аналізу політичної сатири Т.Шевченка 1844-1847 рр. Вступ до дисертації розкриває науковий ґрунт і глибокий аналіз поезії «трьох літ». Розуміючи, що його попередники і сучасники вихоплювали у Т.Шевченка слова, звороти з його творів, і використовували їх як цитати із письма Святого, вчений мав намір застосувати історичний метод при студіюванні Шевченкових творів. Цей метод І.Франко пояснює у вступі до своєї дисертації: «Метод той вимагає поперед усього докладного вияснення вихідної точки і вдержання тої нитки, котра взяла думки і діла історичного лиця в однім періоді з другим, а дальше вимагає не менше докладного пояснення нових впливів і товчків і тих змін, які звільна dokonувалися серед них у даному історичному характері» [9, с. 25-30].

У вступі до докторської дисертації «Політична поезія Шевченка», що є єдиним фрагментом задуманого автором широкого дослідження, бачимо

чітке розуміння І.Франком значення політичної поезії Т.Шевченка періоду «трьох літ» для розвитку українського національного руху другої половини ХІХ ст. На жаль, згаданий вступ зберігався в архіві І.Франка аж до 1976 р., тому не мав впливу на осмислення шевченкознавчих праць в Україні 80-90-х рр. ХІХст.

Узявши за мету дослідити політичну поезію Т.Шевченка 1844-1847 рр., І.Франко водночас мав намір розглянути також ранню поезію Т.Шевченка, особливо ті думки про Україну, Польщу, Московщину і Слов'янщину, які висловлені в поемах «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гайдамаки», «Никита Гайдай», «Невольник» та ін. Однак І.Франко змушений обрати іншу тему для дисертаційного дослідження. Причиною відмови був професор О.Огоновський, який боявся політики. Докторська студія І.Франка мала бути завершена у Віденському університеті. Віденський професор В.Ягич також не схвалив цього напряму досліджень, порадивши І.Франкові взяти тему з порівняльного слов'янського літературознавства.

У 90-х роках ХІХ ст. І. Франко береться за вивчення окремих аспектів творчості Т. Шевченка у зв'язку з проблемами історії української літератури. Шевченкознавчий дискурс Івана Франка середини 90-х років ХІХ ст. позначений етапною працею, що має назву «Наймичка» Тараса Шевченка.

Як відомо, І. Франко припустився неточності у датуванні виходу повістей Т. Шевченка. Дослідник пішов у цьому за працями В.Горленка, першого видавця повістей поета. Зважаючи на царську заборону писати і малювати на засланні, Т. Шевченко змушений був ставити фальшиві дати під повістями, які б свідчили про час їх написання до 1847 р. Услід за В. Горленком І.Франко приймає ці дати. Сучасному шевченкознавству відомо, що Шевченкові повісті написані на засланні. Помилка у даті написання повісті приводить критика до деяких хибних висновків: на думку дослідника, повість «Наймичка» має виразний і яскравий колорит,

тоді як у поемі «Наймичка» його бракує, нема згадок, де відбувалася дія.
[2,с.159-172]

І.Франко робить літературно-критичний аналіз Шевченкових «Наймичок» (поєми і повісті). Дослідник глибоко трактує особливості епічного та ліричного способу зображення, що яскраво проявилися у повісті та поемі. Цим зумовлені також композиційні особливості згаданих творів. Зокрема, у повісті, на думку дослідника, пролог і два перші розділи – це експозиція, якої немає у поемі. У цих розділах розповідається про Лукію, про те, як вона повертається з поля разом з женцями, про її батьків, змальована місцевість. У повісті молодиця з'являється на могилі або ходить навколо хутора.

У поемі головна героїня названа Ганною. Автор вкладає в уста Ганни монолог, з якого дізнаємося про її минуле. Хутір діда і баби (у повісті – Трохима і Насті, у поемі – Якіма і Марти) змальований надто загально, характеристика обох старих у поемі не така докладна, як у повісті [5,с.133-139].

У критичних роздумах І. Франка порушено композиційні особливості поєми та повісті. Порівнюючи вступ у поєми та повісті, критик зауважує різницю тону у творах: у повісті він гумористичний, жартівливий, у поемі – поважний, інколи – глибоко ліричний, що створює настрій цілої поєми – суміш ідилії та важких загадок з життя. Поет тут і там снує ту саму «провідну думку, та в поемі висловлює її коротко, без усяких зайвих подробиць, але способом таким пластичним та ясним, і при тім у такім зв'язку з попередньою рефлексією, що тих кілька рядків робить далеко глибоке і суцільне враження, ніж аналогічна сцена в повісті, де реалізм подробиць шкодить суцільності враження» [2,с.134-170].

У повісті поява на хуторі наймички, на думку дослідника, змальована краще, ніж у поемі. Автор докладно розповідає про її життя: відтоді, як підкинули, коли була дитиною, аж до вступу на службу. Якщо у повісті вона наймається через два місяці, то у поемі минає рік.

У поемі, на думку дослідника, бракує розповіді про зустріч головної героїні з колишнім милим. І. Франко обґрунтовує цю особливість своєрідно. Т.Шевченко з натури лірик з м'якою і доброю душею. Не раз він оспівував події, в яких проливається кров, та намагається оминати змалювання гострих драматичних конфліктів. Поет любить сцени тихого щастя або тихого горя. Проте І. Франко припускає, що є інша причина: деякі місця повісті нагадують повість Г. Квітки-Основ'яненка «Сердешна Оксана», і, розуміючи це, Т. Шевченко вирішив пропустити їх [3,с.130].

На думку І. Франка, основною ідеєю твору є ідея сім'ї – такої, якою вона залишається в українських селах і хуторах. Сумирне сімейне життя, як вважає дослідник, – це найбільша святість, і порушення цієї святості – нещастя для сім'ї, її найбільший гріх.

Важливим висновком, якого доходить І. Франко у праці про «Наймичку», є те, що в повісті Т. Шевченко має усі риси епіка, схильного до реалізму, натомість у поемі він – лірик. Тому в поемі описи і властиве оповідання він редукує до мінімуму, інколи навіть впадаючи у сухість, проте прагне ліричними акордами зворушити наше серце, викликати в нім чуття, аналогічні до тих, які є у персонажів поеми.

Праця Івана Франка як дослідника творчості Тараса Шевченка і сьогодні зберігає своє значення, вона дає нам надійні наукові орієнтири в осмисленні феномену геніального поета у світовій культурі.

Література:

1. Бернштейн М. Франко і Шевченко / М. Бернштейн. – К.: Дніпро, 1984. – 268с.
2. Бойко Ю. Франко – дослідник Шевченкової творчості / Ю.Бойко – Мюнхен, 1971. – Т.1. – 446с.
3. Братусь І. Пошуки істини та краси / І.Братусь. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2000. – 325с.

4. Вервес Г. Роль Івана Франка у розвитку порівняльного літературознавства / Г.Вервес // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин. – Львів: Світ, 1998. – 268с.
5. Євшан М. Тарас Шевченко / М.Євшан // Критика. Літературознавство. Естетика. – К., 1998. – С. 133-139.
6. Єфремов С. Спогади про Івана Франка / С.Єфремов. – Львів.: Каменяр, 1997. – С.226 – 271.
7. Франко І. Вступ до докторської дисертації «Політична поезія Шевченка 1844-1847рр.» // Зібр. творів: - У 50 т. - Т.27. – С. 247-248.
8. Франко І. Лист до М.Драгоманова від 22.11.1888 // Зібр. творів : [у 50-ти т.] – Т. 49. –К. : Наука, 1982. – С.144 - 172.
9. Франко І. Шевченкознавчі студії / Упоряд. М.Гнатюк. - Львів: Світ, 2005. – 472с.